

2017-04-11

Fler behöver bry sig om delningsekonomin!

Ett utforskande dokument om delningsekonomin, dess potential, dess utmaningar, tänkbara konsekvenser och vägar framåt.

Tankesmedjan Digital Utmanings femte rådslag har tagit sig an delningsekonomin och presenterar här ett dokument med resonemang kring vad det kan vara, dess möjligheter samt utmaningar. Rådslagets medlemmar har diskuterat dessa frågor och fortsätter gärna diskussionen med alla som är intresserade.

Tankesmedjan Digital Utmaning

Digital Utmaning är en tankesmedja initierad av IT&Telekomföretagen med uppdrag att undersöka och diskutera de möjligheter och utmaningar som följer av digitaliseringen. Tankesmedjan arbetar genom att samla sju-åtta kunniga och intresserade människor i arbetsgrupper som kallas rådslag.

Rådslag nummer fem har kallats **”Delningsekonomin – vad är det?”** och har arbetat med temat delningsekonomin och har ställt sig frågan vad som kännetecknar delningsekonomin och vilka möjligheter och utmaningar som följer av att delningsekonomin utvecklas. Vi som deltagit i detta rådslag har satt samman detta dokument för att föra debatten om digitaliseringens effekter och relation till delningsekonomin. Vilka vi är framgår i slutet av dokumentet.

Utvecklingen går snabbt men kunskapen är låg

Delningsekonomi är visserligen ett nytt begrepp, men är det ett nytt fenomen? En sak är säker. Delandet sker idag inom alla sektorer och drivkrafterna kan vara mycket olika. Delningsekonomi kan vara så mycket mer än AirBnB och Uber. Så mycket mer än affärer på nya plattformar.

I Sverige och internationellt har på senare tid en rad initiativ tagits och nya utredningar sjuöatts och presenterats. Rådslagets medlemmar välkomnar det eftersom vi uppfattar att kunskapen kring delningsekonomi är mycket låg hos många. För att kunna göra medvetna val om vilken riktning som bör främjas är ett första steg på vägen att formulera angelägna frågor att samlas kring för fortsatt diskussion.

En central utgångspunkt för rådslaget's samtal har varit att delandet visserligen alltid har funnits och tagit sig olika uttryck, men att den snabba digitaliseringen nu förändrar förutsättningarna för delande i samhället. Framför allt på grund av de digitala, ofta webb- eller appbaserade plattformarna inom delningsekonomin kännetecknas av att de kan matcha utbud och efterfrågan av varor och tjänster på ett effektivare sätt, och i större skala, än som tidigare varit möjligt.

Liksom är fallet för många framväxande fenomen som har att göra med digitalisering råder viss förvirring kring vad delningsekonomi kan komma att innebära. De förändrade förutsättningarna väcker en rad frågor. Vilka uttryck tar sig utbytena? Är det något bra? För vem? Vilka samhällsvärden främjas och vilka står på spel? Skattemässigt, arbetsrättsligt, konsumenträttsligt, demokratiskt och ur ett konkurrensperspektiv finns det många stenar att vända på.

Det är sant att många av våra bärande institutioner, som konsument- och konkurrenslagstiftning, skattesystem, arbetsmarknadsreglering, försäkringslösningar och integritetssystem – idag inte är anpassade efter de digitala plattformar som växer fram. Det finns exempel på företag som utnyttjar de regleringsmässiga gråzoner som uppkommer för att slippa undan befintliga regleringar kring exempelvis arbetsgivaransvar och skatter. Det finns också många etablerade verksamheter som nyttjar den stora uppmärksamheten kring delningsekonomin, kanske inte alltid på ett sätt som upplevs som legitimt, för att attrahera intresse från massmedia och investerare.

Andra kontroverser handlar om att etablerade branscher utmanas. De sker genom att innovativa affärsmodeller gör det mer attraktivt och intressant för människor att ha utbyten via delningsplattformar än att använda etablerade lösningar. En tredje typ av kontroverser handlar om att stora plattformar får en allt mer monopolistisk ställning.

Sammantaget gör den snabba utvecklingen det angeläget att närmare undersöka och diskutera vilka målsättningar och intressen som gynnas respektive missgynnas, till exempel i utvecklingen av nya affärsmodeller och i anpassning och utveckling av regleringar. Dessa frågor är viktiga både nu omedelbart och på sikt. Därför uppmanar vi i rådslaget fler att engagera sig i debatten om delningsekonomin's utveckling. Att mycket ännu är oklart betyder ju samtidigt att mycket ännu är formbart!

Vad innebär delningsekonomin?

Vi i rådslaget ser delningsekonomin som ett mångfacetterat fenomen som inte innebär en utveckling som är enbart positiv eller enbart negativ. Det är därför bra om delningsekonomin diskuteras brett och inte används som slagträ utifrån snäva ideologiska perspektiv. Vi har i våra diskussioner noterat ett antal fenomen som vi tycker präglar delningsekonomin och som förtjänar genomlysning och reflektion:

- **Resurser**

Resurser som kan delas kan vara av olika slag. De kan vara fysiska, immateriella eller utgöras av människors tid, kompetens eller pengar.

- **Effektivisering**

Ekonomi effektiviseras genom att nyttja underutnyttjade resurser. Etablerade affärsmodeller av idag bygger i hög grad på att ägande av resurser som nyttjas i begränsad omfattning. En bil står exempelvis i genomsnitt parkerad 96 procent av tiden och transporterar ofta bara en person åt gången. Den byggda miljön med bostäder, verksamhetslokaler och offentliga lokaler nyttjas kanske till en tredjedel. Många konsumtionsvaror, som kläder, hushållsapparater, fritidsutrustning och annat nyttjas bara en bråkdel av deras livstid. Sammantaget kan delningsekonomin innebära stora möjligheter att skapa mer värde av existerande resurser i ekonomin. Ännu större potential har utvecklandet av mer långtgående lösningar som exempelvis tar "persontransport" snarare än "biltransport" som utgångspunkt.

- **Utmanare**

Många system och regleringar i samhället utmanas. Konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen ska skydda privatpersoner som köper varor eller tjänster av företag. Privatpersonen har ansetts vara den svagare, skyddsvärda parten. Denna lagstiftning omfattar inte utbyte mellan privatpersoner. Att privatpersoner i liten skala gör transaktioner mellan varandra har betraktats som både friktion och smörjmedel i systemet, inte mer. Men vilka lagar och regler behövs när privatpersoner gör det i stor skala?

Arbetsmarknadens sätt att fungera påverkas. Om en allt större del av utbytet av varor och tjänster ske mellan privatpersoner och via plattformar kommer lagar och avtal kring arbetstider, löner, försäkringar och arbetsskydd att behöva ses över.

Branschspecifika regelverk utmanas då delningstjänsterna sprider sig, vare sig det handlar om transporter, boende, mat, hushållstjänster, kläder, hantverkstjänster eller något annat där det finns en professionell bransch och där delande mellan privatpersoner ökar.

Etablerade aktörer på marknaden utmanas, vilket kan anses bra. Men samtidigt får inte konkurrensen bli skev.

Delande utanför den formella ekonomin utmanar även gängse metoder för att mäta ekonomisk tillväxt och värdet av produktionen.

- **Tilliten avgörande**

Digitala plattformar kan sänka transaktionskostnaderna – men tillitsfrågan är avgörande. Att privatpersoner köper, säljer, hyr, byter eller lånar tjänster och saker mellan sig är inte nytt. Det som är nytt är att det med hjälp av digitala plattformar kan ske i större skala och mellan människor som inte redan känner varandra. De digitala plattformarna har potential att sänka transaktionskostnaderna, vilket kan göra utbyten både billigare och enklare. Avgörande är emellertid att få till stånd fungerande system för att främja tillit både mellan dem som delar och till plattformar och marknadsplatser där delandet sker (se vidare nedan "Tillit som förutsättning för delande").

- **Utvecklingen befinner sig i ett formativt skede** vilket präglar den något vildvuxna debatten och förklarar avsaknaden av tydliga och överenskomna definitioner. Rådslaget noterar exempelvis att EU-kommissionen, det svenska Skatteverket och ledande internationella forskare ännu använder sig av olika definitioner av delningsekonomi.

Varför dela?

Rådslaget har också resonerat kring drivkrafter och motiv till att dela. En viktig aspekt att beakta är att det finns många olika motiv till att dela. Här följer exempel på några av de viktigaste:

- **Det kan vara mer praktiskt och enkelt** att inte äga, förutsatt att digitala plattformar gör det enklare och mer tillgängligt att dela.

- **Delande kan ha ekonomiska motiv**

Det är ofta billigare att dela än att äga. Det förstärks ytterligare av att vi kan undvika tids- och resurskrävande hantering av saker som förvaring, underhåll med mera.

Delande kan ge möjlighet till intäkter från exempelvis tillgångar man äger, eller egen tid och kompetens.

- **Ökat delande kan vara en praktisk väg till mer hållbar livsstil** som reaktion mot ohållbart ”slit och släng”. Det kan i vissa grupper vara status att inte äga, precis som det länge varit, och för många fortfarande är, status att äga.
- **Delande kan vara socialt attraktivt** genom nya gemenskaper och kontakter mellan människor. Det gäller till exempel delningsplattformar som främjar praktisk delning i grannskapet eller lokalsamhället eller som matchar människor med gemensamma intressen, möjliggör möten mellan nyanlända och etablerade svenskar, unga och gamla, och så vidare.
- **Delande kan erbjuda lösningar** på problem som existerande system inte kunnat hantera, till exempel på mobilitetslösningar där underlag för kollektivtrafik är för lågt.

Vem delar? Näringsidkare eller hobbyutövare, företag eller privatperson?

Delningsekonomi utmanar tydliga gränser mellan näringsidkare och hobbyutövare, mellan företag och privatpersoner. Dessa socialt konstruerade gränser är intressanta eftersom de ligger till grund för många olika typer av lagstiftning och andra regelverk.

Konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen ska exempelvis skydda privatpersoner som köper varor eller tjänster av företag. Eftersom privatpersonen har ansetts vara den svagare, skyddsvärda parten omfattar denna lagstiftning inte utbyte *mellan* privatpersoner. Men vem ska skyddas när den ena inte är i ett uppenbart överläge?

Gränserna i delningsekonomin blir också alltmer flytande mellan det som ses som näringsverksamhet och det som räknas till hobbyutövande. När snart sagt var och en kan bli mikroentreprenör är det praktiskt svårare för privatpersoner att veta vilket ansvar man har och vilka regler man behöver förhålla sig till.

När delandet växer påverkas företag i snart sagt alla branscher. Det skapar också nya former av samarbeten mellan företag, offentlig verksamhet, civilsamhällets organisationer och enskilda grupper och individer. Begrepp som exempelvis kund, leverantör, företag, jobb och arbetsplats blir inte längre lika självklara. Affärsmodellerna utvecklas mot nätverk av aktörer som samverkar runt

användare -som är nyckelspelare i värdeskapandet - snarare än linjära flöden från leverantör till kund.

En annan aspekt kan vara att beakta är hur delningsekonomin påverkar eventuella mekanismer för inkludering respektive utanförskap i samhället.

Sammanfattningsvis konstaterar rådslaget att myndigheter och andra aktörer som är involverade i utformning och tillämpning av lagstiftning och andra regleringar behöver förhålla sig till att etablerade sätt att fungera utmanas. Inom rådslaget har vi inte haft utrymme att grundligt analysera vilka utmaningar eller önskvärda förändringar som delningsekonomin innebär på olika samhällsområden. Vi konstaterar dock att det är angeläget att diskussionen involverar fler och att den breddas och fördjupas då utvecklingen är snabb och genomgripande.

Tillit som förutsättning för delande

I byn kände alla alla, men på en digital plattform känner kanske inte någon någon. Frågan om tillit är därför viktig och kan underlättas genom att:

- Plattformen själv står som garant för att allt går rätt till. Idag är det inte alltid klarlagt vilket ansvar plattformarna har eftersom det förekommer att kommersiella plattformar verbalt tar stort ansvar och bra betalt för att förmedla varor och tjänster, utan att ta det faktiska ansvaret när det går fel.
- Plattformens styrning regleras eller åtminstone avkrävs transparent redovisning.
- Trovärdiga ratingsystem utvecklas, både sådana som är inkorporerade i plattformar och sådana som fungerar som oberoende av dessa. För att delningsekonomin ska utvecklas på ett sätt som gynnar tilliten hos användarna behöver både plattformarnas egna och oberoende ratingsystem, samt grundläggande algoritmer, utvecklas för att vara transparenta och gå att lita på. En viktig förutsättning för att underlätta utbyten mellan människor som inte redan känner varandra är just att de kan lita på rekommendationer av motparten och ha tillit till hur saker hanteras när något går fel. Rådslagets mening är att ratingsystemen är så viktiga att de behöver verifieras trovärdigt för att hindra fusk och främja tillit vilket i sin tur borgar för låga transaktionskostnader.

Städer och platser som katalysatorer för mångas engagemang

I rådslaget har vi resonerat om betydelsen av städer och platsers för delningsekonomins utveckling. Det är i stor utsträckning i den miljö där människor bor och lever som nya idéer och praktiker tar plats och form. Vi noterar att det finns ett allt starkare engagemang, både internationellt och nationellt, där städer och platser ser delningsekonomi som en väg att bli mer hållbara och attraktiva i samspel med medborgare, företag, offentlig och ideell verksamhet.

Delningsekonomins som positiv utvecklingskraft kräver mångas engagemang. Rådslagets medlemmar tror att städer och platser är ett bra sammanhang för fortsatt samverkan kring den framtida utvecklingen av delningsekonomin

Rådslaget medlemmar

Susanna Alexius

Susanna har varit rådgivare och är ekonomie doktor, forskare och lärare i företagsekonomi på Score vid Handelshögskolan i Stockholm och Stockholms universitet. Hon är även programansvarig för Offentliga sektorns managementprogram vid Handelshögskolans vidareutbildning, SSE Executive Education

Lotta Björklund Larsen

Docent i socialantropologi och biträdande lektor vid Tema teknik och social förändring, Linköpings universitet. Hon forskar om beskattning, och undvikande av detta, med utgångspunkt i att det som ekonomiskt byte skapar en relation.

Eva Eiderström

Chef för avdelningen Handla Miljövänligt hos Naturskyddsföreningen. Avdelningen ansvarar för föreningens konsumentmaktsarbete, inklusive miljömärkningen Bra Miljöval, den årliga kampanjen Miljövänliga Veckan (inklusive den globala delen Green Action Week), Nordic Swap Day, Top Ten Sverige med flera. Djupt involverad i produktionen av Årets Bok 2016 – Ägodela om delningsekonomin.

Johanna Gillberg

Affärsutvecklare på det ömsesidiga försäkringsbolaget Folksam och med fokus på framtidsfrågor och digitalisering. Tittar på hur nya fenomen såsom självkörande bilar, smarta hem, uppkopplad hälsa och delningsekonomi påverkar en 100 år gammal bransch. Samtidigt dyker det ständigt upp nya utmanare såsom Fintech och Insuretech.

Jens Henriksson

Internationell sekreterare på Sveriges Konsumenter och koordinerar organisationens lobbyarbete i EU. Han är Sveriges representant i EU kommissionens konsumentkommitté och har stor erfarenhet av konsumentfrågor och i synnerhet hållbar konsumtion.

Max Källman

Har en master i sociologi från Göteborgs universitet och skrev examensarbetet om möjligheter och utmaningar för företag som hyr ut produkter på marknader där försäljning dominerar

Åsa Minoz

Driver företaget ModigMinoz tillsammans med Sara Modig. Inriktningen är att arbeta med människors potential för att bidra till innovation för ett hållbart samhälle. Som expert inom innovationspolitik, har Åsa mångårig erfarenhet från bland annat Regeringskansliet och Vinnova. Delningsekonomi, eller kollaborativ ekonomi, upptar numera mycket av verksamheten och Åsa är även entreprenör inom området.